

המלחמה בטרור בקרן אפריקה

לוחמי אי-שבאב בסומליה | ללחימה בזירה הסומלית יש אופי מובהק של עימות אסימטרי, וניתן למצוא קווי דמיון רבים בינו לבין העימות האסימטרית של ישראל בלבנון

אל"ם (מיל') ד"ר שאול שי
לשעבר רמ"ח היסטוריה

סומליה היא מדינה לא מתפקדת שבה מתנהלת מלחמת אזרחים אכזרית ושמייצאת לשכנותיה טרור אסלאמיסטי. קניה, שגובלת בסומליה, ניסתה כבר כל פתרון אפשרי כדי להתמודד עם בעיית הטרור הסומלי - החל מפשיטות גמול וכלה בפלישה לשטח סומליה. הישגיה עד כה מוגבלים. נשמע מוכר, לא?

מבוא

ולהשיב את החוק ואת הסדר למדינה. התנאים במוגדישו לא איפשרו לממשלה הזמנית להתכנס שם, ומשרדיה הזמניים שוכנו בבאידואה שבדרום-מערב המדינה, בסמוך לגבול עם אתיופיה (שתומכת ב-TFG).

הארגון החזק ביותר שקם באותה התקופה בסומליה היה איחוד בתי המשפט המוסלמיים (ICU - Islamic Courts Union) שדוגל בהחלת חוקי השריעה על סומליה. ממשלת אריתריאה תמכה בו בחשאי בסיוע כספי, במימון, במשלוחי נשק וכנראה גם במשלוח יועצים. הממשל האמריקני חשד שהארגון מקבל סיוע מאל-קאעידה.

עד דצמבר 2006 הצליח ה-ICU להשתלט על הבירה מוגדישו ולאחר מכן ביסס את שלטונו ברוב חלקי המדינה. באזורים שהיו נתונים לשליטתם הנהיגו אנשי הארגון משטר אסלאמי נוקשה שדמה במאפייניו למשטר הטאליבן באפגניסטן.

בסומליה השוכנת בקרן אפריקה מתנהלת זה יותר משני עשורים מלחמת אזרחים שגרמה לאסונות הומניטריים, לצמיחת ארגונים אסלאמיים קיצוניים ולתופעת הפיראטיות. כתוצאה מכך הפכה סומליה מבעיה אזרית לבעיה גלובלית. בלחימה המתנהלת בסומליה מאז אוקטובר 2011 מעורבות במישרין חמש מדינות אפריקניות: קניה, אתיופיה, אוגנדה, בורונדי וג'יבוטי. בעקיפין מעורבות בלחימה גם ארה"ב, צרפת, אריתריאה, הארגון לאחדות אפריקה (AU) והאו"ם.

ללחימה בזירה הסומלית יש אופי מובהק של עימות אסימטרי, וניתן למצוא קווי דמיון רבים בינו לבין העימות האסימטרית של ישראל בלבנון - למרות ההבדלים המהותיים באופי הזירה, במהות העימות וביכולות של הצדדים המתמודדים. המאמר מתמקד במאפיינים של העימות האסימטרית בסומליה.

מלחמת האזרחים בסומליה - רקע

בעקבות נפילת משטרו של הדיקטטור דאיז הראב, ששלט בסומליה מ-1969 ועד 1991, התערער השלטון במדינה והתפתח משבר הומניטרי שחייב התערבות וסיוע של המערכת הבין-לאומית. האו"ם החליט להירתם לעזרת תושבי סומליה, ומועצת הביטחון החליטה להקים כוח לשמירת שלום בראשות ארה"ב כדי להבטיח חלוקה צודקת של סיוע הומאניטרי ולהשכין שלום בסומליה.

כוחות הסיוע של האו"ם הגיעו לסומליה ב-1993. בין יוני לאוקטובר 1993 התחוללו קרבות במוגדישו בין מיליציות מקומיות לבין כוח האו"ם. בעימותים האלה נהרגו 24 חיילי או"ם פקיסטנים ו-19 חיילים אמריקנים.

כוחות האו"ם נסוגו מסומליה ב-3 במרס 1995, לאחר שספגו אבדות נוספות ולאחר שנמשכו במדינה האלימות והאנרכיה. בין 1995 ל-2004 נעשו כמה ניסיונות כושלים להביא לסיום הלחימה ולהשבת הסדר והביטחון בסומליה.

בעקבות היעלמותו של השלטון המרכזי במדינה קמו בשטחה של סומליה כמה ישויות אוטונומיות שהמרכזיות שבהן הן סומלילנד ופונטלנד. בנובמבר 2004 הוקמה בניירובי בירת קניה "הממשלה הפדרלית הזמנית של סומליה" (Transitional Federal Government - TFG) שמטרתה הייתה לאחד את כל חלקי סומליה

מלחמת האזרחים בסומליה גרמה
לאסונות הומניטריים, לצמיחת
ארגונים אסלאמיים קיצוניים
ולתופעת הפיראטיות

המעורבות של אתיופיה בלחימה בסומליה 2004-2009

בשנים 2004-2006 תמכה אתיופיה בממשלה הפדרלית הזמנית (TFG) של סומליה בתקווה שיעלה בידה להביס את האופוזיציה האסלאמית ובדרך הזאת להרחיק את השפעתה מגבול אתיופיה. כאשר החלו כוחות של איחוד בתי הדין האסלאמיים לצור על באידואה, ועלה החשש שהממשלה הפדרלית הזמנית תחוסל, החליטה אתיופיה - בתמיכת ארה"ב - להתערב ישירות במערכה בסומליה. בתוך כשבועיים הצליחו כוחות אתיופיים - יחד עם כוחות של הממשלה הפדרלית הזמנית להביס את הכוחות של איחוד בתי המשפט המוסלמיים ולהשתלט על מוגדישו הבירה ועל מרבית שטחה של המדינה.

מעורבות אתיופיה בעימות בסומליה 2011-2012

בנובמבר 2011, כמה שבועות לאחר כניסת כוחות קנייתיים לסומליה נכנסו לשם גם כוחות אתיופיים - בהסכמתה של ממשלת סומליה ובאישור הארגון של מדינות קרן אפריקה (IGAD) והארגון לאחדות אפריקה (AU).

ההתערבות הצבאית של אתיופיה בסומליה הייתה מוגבלת בהיקף פריסתה ובהיקף הכוחות שהשתתפו בה. לאחר שהכוחות האתיופיים השתלטו על העיר בלדווין וטיהרו אותה מכוחות א־שבאב, הם העבירו את השליטה בעיר לידי כוחות של ממשלת סומליה ונסוגו חזרה לשטח אתיופיה. נראה שהמהלך של הכוח האתיופי נועד לסייע למתקפה של קניה, של כוחות הממשלה ושל הכוחות ששלח הארגון לאחדות אפריקה באמצעות פתיחתה של חזית לחימה שלישית נגד ארגון א־שבאב. אולם אתיופיה העדיפה שלא לשקוע שוב בלחימה ממושכת בסומליה זמן כה קצר לאחר שנחלצה מהזירה הזאת.

מעורבות קניה בסכסוך בסומליה

בחודשים ספטמבר-אוקטובר 2011 הייתה בקניה סדרה של פיגועי חטיפה: חמושים סומלים חטפו שם אזרחים זרים ונמלטו איתם לשטח סומליה. ממשלת קניה האשימה שמאחורי החטיפות עומד ארגון א־שבאב ששולט בדרום סומליה.

קניה נחשבת לאחת המדינות החזקות במזרח אפריקה. צבאה, שבו משרתים 63 אלף חיילים, נחשב למאורגן, למאומן ולממושמע, אך אין לו ניסיון קרבי משמעותי. תקציב הביטחון של קניה הוא קטן יחסית, וראשי קניה ידעו שמערכה ממושכת בסומליה עלולה להיות נטל כלכלי כבד על תקציב המדינה.

מבצע "להגן על האומה"

ב־16 באוקטובר 2011 פלשו כוחות של צבא קניה לדרום סומליה במבצע "להגן על האומה" (Lina Nchi). המטרה המוצהרת הייתה להרחיק את לוחמי א־שבאב מהגבול כדי למנוע מהם לחדור לקניה ולעשות בה פיגועים.³ עם זאת היו הערכות שהמבצע של קניה שאפתני יותר ושלמעשה היא מנסה להקים מדינה עצמאית למחצה בדרום סומליה שתשמש רצועת ביטחון, תבלום את זרם הפליטים הבלתי פוסק לשטחה ותאפשר להשתלט על משאבי הטבע באזור ועל נמל קיסמאיו בעל החשיבות האסטרטגית.⁴

המהלך של צבא קניה תוכנן זמן רב מראש, וסדרת החטיפות שעשה ארגון א־שבאב בשטחה היה כנראה רק עילה כדי להוציא אל הפועל את המהלך. יש גם אינדיקציות לכך שהפלישה תואמה עם ממשלת סומליה. אומנם נשיא סומליה טען זמן קצר לאחר התחלת הפלישה כי כוונתו הייתה שקניה תסייע לכוחותיו להביס את א־שבאב וכי הוא לא אישר לכוחותיה לפעול בשטח סומליה, אך נראה שדבריו אלה נועדו בעיקר לצורכי פנים.

המהלך הקנייתי התרחש בשעה שהכוח בן 9,000 החיילים של הארגון לאחדות אפריקה יחד עם הכוחות של ממשלת סומליה

בעקבות התבוסה של כוחותיהם נמלטו המנהיגים של איחוד בתי המשפט המוסלמיים אל מחוץ לגבולות המדינה - לקניה, לתימן ולאריתריאה - ואילו הלוחמים המובסים פתחו במלחמת טרור וגרילה נגד כוחות הממשלה ונגד הכוחות האתיופיים. כמעט כל תושבי סומליה ראו בחיילים האתיופים אויב חיצוני שנוא ובממשלת סומליה ראו משתפת פעולה עם האויב - וזו איבדה את הלגיטימציה שלה לשלוט. במהלך הלחימה של הכוחות האתיופיים נגד הכוחות האסלאמיסטיים נפגעו אזרחים סומלים רבים, והדבר הגביר עוד יותר את השנאה לפולש הזר ועודד את הגיוס לארגונים אסלאמיים וללחימה נגד האתיופים.²

במהלך ההתמודדות עם הכוחות האתיופיים אירעו כמה פילוגים בשורות הלוחמים האסלאמיסטים, ואת ההובלה נטלה קבוצה קיצונית שכינויה "א־שבאב אל־מוג'אהדין". בספטמבר 2009 הכריז מנהיג הארגון, אבו זובייר, שהוא נשבע אמונים לבן לאדן

כמעט כל תושבי סומליה ראו בחיילים האתיופים אויב חיצוני שנוא ובממשלת סומליה ראו משתפת פעולה עם האויב - וזו איבדה את הלגיטימציה שלה לשלוט

ולארגונו, וכך הפכה התנועה לחלק מארגון אל־קאעידה. במקביל מינה בן לאדן את פאזול עבדאללה מוחמד, שהיה המפקד הבכיר של אל־קאעידה במזרח אפריקה והאחראי לפיגועים נגד שגרירויות ארה"ב בקניה ובטנזניה ב־1998 ולפיגועים נגד התיירים הישראלים במומבסה בקניה ב־2002, להיות איש הקשר שלו עם ארגון א־שבאב. בעקבות מיזוגו של א־שבאב באל־קאעידה הוא אימץ דפוסי פעילות חדשים והחל לבצע פיגועי התאבדות נגד מטרות של ממשלת סומליה ונגד כוחות זרים על אדמת סומליה והרחיב את פעילותו גם מעבר לגבולות סומליה.

ב־2009, לאחר שסבלו אבדות כבדות, עזבו האתיופיים את אדמת סומליה במסגרת הסכם שנועד לייצב את המצב בסומליה ולהביא להקמת ממשלה חדשה. לנשיא החדש של סומליה מונה שיח' שריף שיח' אחמד, שעמד בעבר בראש איחוד בתי המשפט המוסלמיים ולאחר מפתת הארגון אימץ גישה מתונה וניהל משא ומתן עם "הממשלה הפדרלית הזמנית של סומליה" (TFG) ועם מדינות קרן אפריקה להשגת הסדר פנימי בסומליה שיביא לסיום הלחימה.

בעקבות החלטת אתיופיה להוציא את כוחותיה מסומליה ב־2009 וכדי לסייע בביסוס הביטחון הוקם כוח אפריקאי בן 9,000 איש בשם "כוח המשימה של האיחוד האפריקאי לסומליה" (African Union Mission to Somalia - AMISOM). א־שבאב וארגונים קיצוניים נוספים התנגדו להסדר ולנוכחות של כוח שמירת השלום והכריזו על המשך המאבק עד להפלת המשטר החדש וסילוק הכוחות הזרים מסומליה.

כוח של צבא קניה בפעילות בדרום סומליה | היו הערכות שמטרות המכצע של קניה הן להקים מדינה עצמאית למחצה בדרום סומליה שתשמש רצועת ביטחון, תכלול את זרם הפליטים הכלתי פוסק לשטחה ותאפשר להשתלט על משאבי הטבע באזור ועל נמל קיסמאיו בעל החשיבות האסטרטגית

במהלך החודשים שחלפו מתחילת המתקפה לא נתקלו הכוחות הקנייתיים בהתנגדות משמעותית בסומליה - בעיקר משום שנמנעו מלנסות לכבוש את הערים שהיו בשליטת א־שבאב ובהן עיר הנמל קיסמאיו - המעוז העיקרי של א־שבאב והיעד המערכתית של המתקפה הקנייתית.

א־שבאב מקבל סיוע מאל־קאעידה ומהג'יהאד העולמי, ולטענת קניה במהלך אוקטובר 2011 העבירה גם אריתריאה סיוע צבאי לארגון. ממשלת אריתריאה הכחישה את הטענה.

מאפייני העימות מלחמה בקרב אזרחים

הפעלת כוחות סדירים נגד כוחות גרילה הנטמעים באוכלוסייה האזרחית מועדת לתקלות ולתאונות שמסכנות את הלגיטימציה להפעלת הכוח. תקלה כזאת אירעה ב־30 באוקטובר 2011, שבועיים לאחר תחילת הפעולה הצבאית של קניה: מטוסים שלה תקפו בשוגג מחנה ליד הכפר ג'ליב שבו מצאו מקלט פליטים סומלים שנמלטו מאזור הקרבות. לטענת ארגון הסיוע שאנשיו שהו במחנה נהרגו בתקיפה חמישה בני אדם, ו־45 נפצעו - ובהם 31 ילדים.

דובר של צבא קניה טען שחיל האוויר הקנייתית תקף מחנה של א־שבאב באותו האזור וכי בתקיפה נהרגו 10 מאנשי הארגון. הוא הכחיש שהייתה פגיעה כלשהי באזרחים. מאוחר יותר שינתה קניה את גרסתה וטענה שבמהלך תקיפה נגד מחנה של א־שבאב נפגעה

הצליחו לסלק את לוחמי א־שבאב ואת בעלי בריתם מהבירה מוגדישו לראשונה זה ארבע שנים. בראיון לתקשורת הסביר ראש ממשלת קניה, ראילה אודינגה, את עיתוי המתקפה של ארצו נגד א־שבאב בסומליה:

"זו תקופה קשה מאוד. המתקפות האקראיות על אזרחים ועל חיילים נמשכות כבר זמן רב... זו התקפה על התדמית של קניה, וזה פוגע בתיירות. החלטנו לנקוט צעד חד־משמעי כדי להגן על הגבולות שלנו ועל המדינה שלנו. לכן שלחנו את החיילים למצוא את החמושים של א־שבאב במקומות המסתור שלהם".

למבקרו ולמי גרסו שמדובר בתירוץ ליצירת מדינה בתוך מדינה, הבטיח אודינגה:

"אנחנו לא כוח כובש, אנחנו רוצים לשחרר את סומליה. אנו נלחמים לצד הכוחות הסומליים של הממשלה המרכזית במוגדישו".⁵

הכוחות הקנייתיים חדרו לעומק של כ־80 ק"מ בדרום סומליה, אולם התקדמותם הואטה בעיקר בשל הגשמים העזים שירדו וגרמו לבעיות עבירות קשות בדרכי העפר.

כוחות א־שבאב נמנעו ככל האפשר מעימות חזיתי עם הכוחות הקנייתיים: הם נסוגו אל תוך השטחים העירוניים והציבו מארבים לאורך צירי ההספקה הארוכים של הכוחות הקנייתיים והסבו להם אבדות. נוסף על כך הכריזו אנשי א־שבאב על ג'יהאד נגד כוחות קניה בסומליה ואיימו להוציא אל הפועל פיגועים גם בעומק שטחה של קניה ובכלל זה בבירתה ניירובי.

המורעבת. בשל כך נמלטו מאות אלפי סומלים לקניה השכנה ושוכנו במחנות פליטים באזור העיר דאדאבא. במחנות האלה מצטופפים כחצי מיליון פליטים, והם נחשבים למחנות הפליטים הגדולים בעולם.⁸

פלישת צבא קניה לסומליה גרמה למנוסה נוספת של אוכלוסייה אזרחית מאזורי הקרבות, אולם הכוחות הקנייתיים משתדלים למנוע מהפליטים האלה לעבור לקניה, ולכן הם נאלצים לחפש מקלט בשטח סומליה. לפיכך מתרחבת בעיית הפליטים הסומלים הן בקניה והן בשטחים בסומליה שבהם שולטים הכוחות הקנייתיים. לממשלת קניה אין די משאבים לתת מענה לצרכים ההומניטריים ההולכים וגדלים של הפליטים. קניה פנתה פעמים רבות לארגונים בין-לאומיים בבקשה שיירתמו למתן סיוע רחב היקף כדי שניתן יהיה לתת מענה לצורכיהם של מאות אלפי בני אדם, אך בגלל המצב הביטחוני באזור ההיענות לפנייה הזאת היא מוגבלת. התוצאה: קניה נאלצת להתמודד לבדה עם רוב הקשיים הנובעים מהמלחמה בסומליה.

המערכה על הלגיטימציה

ממשלת קניה טוענת שהמתקפה שהיא מנהלת בסומליה נגד ארגון א-שבאב לגיטימית משלוש סיבות מרכזיות:

- לקניה זכות להגנה עצמית על פי אמנת האו"ם. ארגון א-שבאב תקף את קניה ואת תושביה, ולפיכך יש לקניה זכות לפעול נגד הארגון ולהגן על עצמה.
- המבצע של צבא קניה בסומליה נועד להביא לשרור האזרחים הזרים שאותם חטף משטחה ארגון א-שבאב ושמוחזקים בשטחים שנתונים לשליטת הארגון בסומליה.
- המהלך הצבאי נעשה בהסכמתה של הממשלה החוקית בסומליה ובתיאום איתה.

כדי לתת משנה תוקף ללגיטימציה מבית וללגיטימציה הבינ-לאומית למהלך הצבאי שלה הגיעה קניה בדצמבר 2011 להסדר עם הארגון לאחדות אפריקה ולפיו יהיו כוחות קניה הפועלים בסומליה חלק מכוח שמירת השלום (AMISOM) הפועל בסומליה מאז 2009 מטעם הארגון ובחסות האו"ם. במקביל הובאה ההצעה לאישור הקבינט והפרלמנט בקניה, ואלה אישרו אותה ובכך הפחיתו משמעותית את יכולת האופוזיציה בקניה להתנגד למהלך הצבאי של הממשלה ולבקר אותו. אף שבאופן פורמלי כפופים הכוחות של צבא קניה למפקדת AMISOM, נראה שלצבא קניה נותר חופש פעולה נרחב בהפעלת כוחותיו בסומליה.

המבצע הצבאי של קניה בסומליה לווה מראשיתו בהיערכות תקשורתית שכוונה לכמה קהלי יעד: האוכלוסייה בקניה - להשגת תמיכה מבית; לאוכלוסייה בסומליה - כדי לגייסה לצד הכוחות הקנייתיים ונגד ארגון א-שבאב; לדעת הקהל האזרחית והבינ-לאומית להשגת לגיטימציה בין-לאומית למהלך.

לצד הקמפיין ההסברתי שניהלו ראשי המשטר בקניה ואשר יועד לכלי התקשורת מבית ומחוץ, ניהל צבא קניה במקביל קמפיין תקשורתי עצמאי בניצוחו של דובר הצבא רס"ן עמנואל צ'רצ'יר.

משאית שהייתה טעונה בתחמושת. נהג המשאית שניסה לחלץ אותה נכנס עימה למחנה הפליטים הסמוך, ושם היא התפוצצה וגרמה לנפגעים בקרב האזרחים.

ראש ממשלת קניה, ראילה אודינגה, הצהיר שיש להצטער על כל אובדן של חיי אזרחים, והתקרית צריכה להיחקר, אך שלל את הטענות שמטוסי קרב של ארצו תקפו את מחנה הפליטים.

ארגון א-שבאב מיהר לטעון שקניה טבחה באזרחים סומלים במסגרת מדיניות של ענישה קולקטיבית נגד המוסלמים והכחיש את טענות קניה שבמחנה או בסביבתו היו בשעת התקיפה האווירית לוחמים של הארגון.

אין ספק שאנשי א-שבאב, שאינם מהססים לפגוע באזרחים, עושים בתקריות כאלה שימוש ציני, אך אפקטיבי, כדי לפגוע בלגיטימציה של קניה לפעול נגד הארגון בסומליה וכדי לגייס תמיכה בקרב הציבור הסומלי למאבק הארגון בממשלת סומליה.

המבצע הצבאי של קניה בסומליה לווה מראשיתו בהיערכות תקשורתית שכוונה לאוכלוסייה בקניה, לאוכלוסייה בסומליה, לדעת הקהל האזרחית והבינ-לאומית ולהשגת לגיטימציה בין-לאומית למהלך

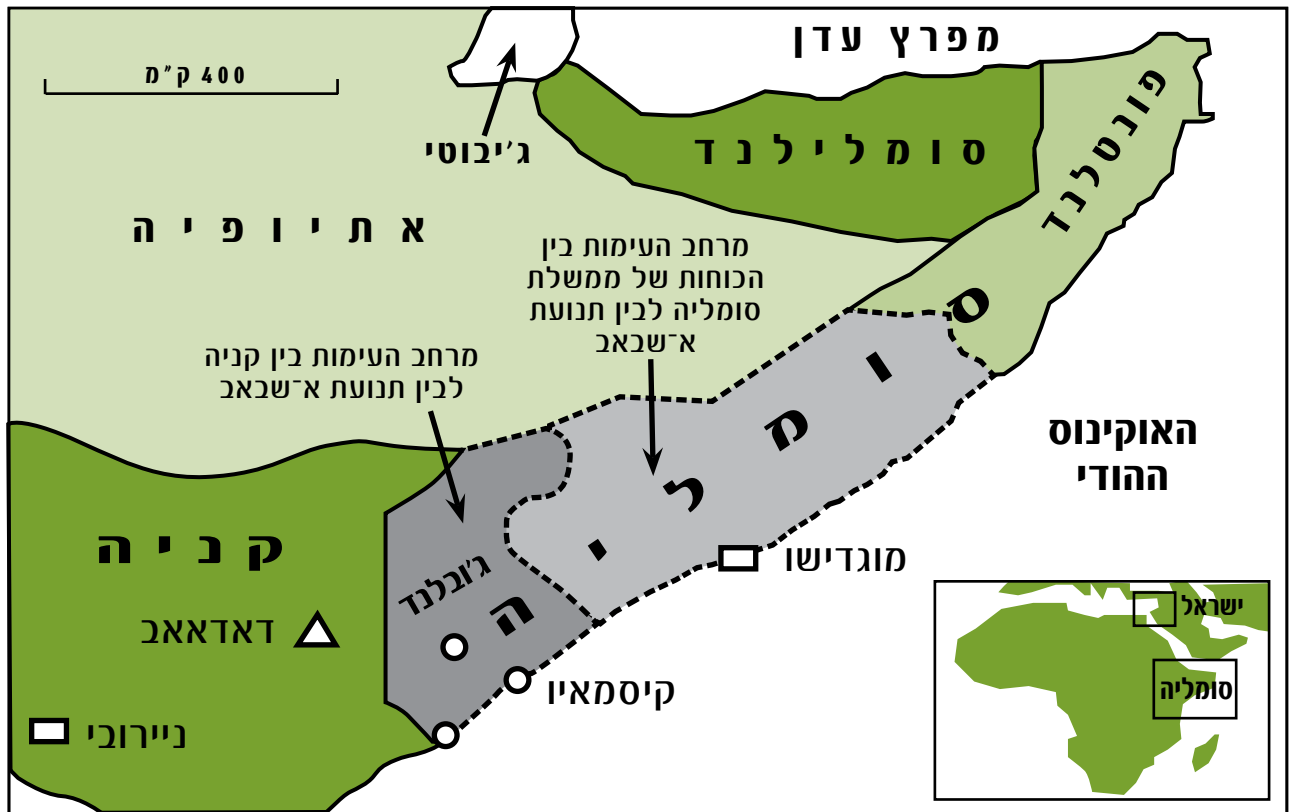
ב-10 בדצמבר 2011 דווח שמטוס קנייתי תקף בשוגג מרכז לחלוקת מזון של הצלב האדום ובית ספר סמוך בעיר ברדיר שבה שהו - לטענת קניה - כוחות של א-שבאב. למרבה המזל, לא נמצאו בזמן ההפצצה אזרחים במתקנים שנפגעו. קניה הכחישה שפגעה במתקנים אזרחיים.⁶

מאז תחילת המעורבות הצבאית של קניה בסומליה דיווחו ארגונים הומניטריים כמו רופאים ללא גבולות (DWB) ו-Human Rights Watch על פגיעות של צבא קניה באזרחים סומלים שנחשדו כי הם אנשי א-שבאב או תומכיהם. הארגונים האלה דיווחו על מאסרים המוניים של אזרחים ועל מקרים שבהם כוחות הביטחון של קניה עינו עצורים. הדובר של צבא קניה טען שהדיווחים האלה אינם מוכרים לו וכי ימסור את תגובתו לאחר קריאת הדיווחים.⁷

המשבר ההומניטרי

המלחמה המתמשכת בסומליה, פגעי הטבע ובמיוחד שנות הבצורת הממושכות יצרו במדינה משבר הומניטרי קשה.

שנות הבצורת פגעו בכל מדינות קרן אפריקה - גם באתיופיה ובקניה. ארגון א-שבאב, ששלט בחלק ניכר משטחה של סומליה, נקט מדיניות שמנעה מארגוני סיוע בין-לאומיים גישה לשטחים הנתונים לשליטתו ובפועל סיכל את האפשרות לסייע לאוכלוסייה

מפת הפיצול של סומליה

להעברת נשק למורדים. על כך כתבו אנשי א־שבאב בטוויטר: "אסטרטגיית הקרבות המזוהה שלך מעוררת דאגה בקרב ארגונים למען זכויות בעלי חיים"¹¹.

התוכנית להקים אזור ביטחון בגבול קניה-סומליה

קניה הצהירה כי מטרת הפעולה הצבאית היא להעניש את ארגון א־שבאב ולהרחיק את כוחותיו מגבולה, אולם מההכנות שהיא נקטה ניתן היה להבין שהייתה לה מטרה לא מוצהרת שאפתנית יותר: לכוון אזור ביטחון בשטח סומליה לאורך גבולה. באפריל 2011 הכריז מוחמד עבד גנדי, לשעבר שר ההגנה של סומליה ופרופסור לאנתרופולוגיה, על הקמת מדינה עצמאית בשם "אזניה" שגבולותיה תואמים את גבולותיו של חבל ג'ובלנד שבדרום-מערב סומליה. את עצמו מינה לנשיא המדינה החדשה. ג'ובלנד הייתה באותה העת (לפני פלישת הכוחות של צבא קניה) בשליטתם של אנשי א־שבאב. בחבל הארץ הזה חיים כ־1.3 מיליון סומלים, ובירתו היא עיר הנמל קיסמאיו. גנדי ותומכיו זוכים לתמיכה פוליטית וצבאית של קניה, ומסמכים של משרד החוץ האמריקני שהודלפו באתר ויקיליקס מעידים כי כבר ב־2009 ניסתה קניה לקדם הקמה של אזור ביטחון לאורך גבולה עם סומליה.

הקמת ישות אוטונומית נוספת (מעבר לפונטלנד ולסומלילנד)

במסגרת הקמפיין הזה איפשר צבא קניה לעיתונאים קנייתים זרים להצטרף לכוחות שחדרו לסומליה, אולם העיתונאים האלה מנועים מלנוע בחופשיות בשטח "מתוך דאגה לביטחונם", וכמעט כל המידע שמגיע אליהם - מקורו בצבא קניה. הדובר של צבא קניה גם עושה שימוש נרחב בטוויטר ומוסר באמצעותו עדכונים על פעולות הצבא.⁹

הטוויטר משמש את צבא קניה גם להעברת מסרים והתרעות לאוכלוסייה באזורי הלחימה בסומליה, אולם סביר להניח שאמצעי התקשורת הזה אינו רלוונטי למרבית האוכלוסייה הסומלית באזור. ארגון א־שבאב, בדומה לאל־קעאידה, מודע היטב לחשיבות התקשורת במערכה. מאז היווסדו עושה הארגון שימוש נרחב בתקשורת המשודרת והכתובה ובאינטרנט - בעיקר באמצעות האתר של הארגון ובאמצעות האתרים המזוהים עם הג'יהאד העולמי. בעקבות השימוש הנרחב שעושה צבא קניה בטוויטר החל גם הארגון - ב־7 בדצמבר 2011 - לעשות שימוש באמצעי הזה כדי להעביר את מסריו הן באנגלית והן בערבית. בראש חשבון הטוויטר שלו מציג את עצמו הארגון במילים האלה:

"א־שבאב אל־מוג'אהדין הוא ארגון אסלאמי השולט בדרום סומליה ובמרכזה ופועל במסגרת המאבק הכלל־עולמי לתחיית הח'ליפות האסלאמית"¹⁰.

באחד ממסריו בטוויטר איים הדובר של צבא קניה שיופצו אזורים שבהם מרכזים אנשי א־שבאב חמורים, שלטענתו משמשים

תגביר עוד יותר את פיצולה של סומליה ותיתקל קרוב לוודאי בהתנגדות של ממשלת סומליה וכן של הארגונים האזוריים ושל האו"ם. אלה מסרבים להכיר רשמית גם באוטונומיות שכבר קיימות דה פקטו קרוב לעשור.

ארגון א־שבאב מרחיב את העימות לשטח קניה

זמן קצר לאחר תחילת המתקפה של צבא קניה הכריז ארגון א־שבאב שייגיב במתקפת טרור בעומק שטחה של קניה במקביל ללחימה נגד כוחות הפלישה הקנייתיים.¹² ואכן החל מאוקטובר 2011 עשה הארגון סדרה של פיגועים נגד מטרות אזרחיות ברחבי

באמצעות טיל כתף ב־2002). בכירי אל־קאעידה שהיו מעורבים בפיגועים בקניה נמלטו לסומליה. האמריקנים הצליחו במשך השנים לחסל כמה מהם.

בנובמבר 2009, זמן קצר לאחר המיזוג בין א־שבאב לאל־קאעידה, הודיע דובר א־שבאב שארגונו הקים יחידה מיוחדת המכונה "מוג'הידין אל־אקצה" שתפקידה הוא לפגוע במטרות ישראליות ויהודיות באפריקה. בראש הקבוצה עומד עבד פתח אוויס אבו חמזה.¹³

באוקטובר 2009 דיווחה רשת סיי־אן־אן שארגון א־שבאב מאשים את ישראל שהיא "החלה להרוס" את מסגד אל־אקצה. "היהודים התחילו להרוס חלקים מהמסגד הקדוש, והם הורגים ללא הרף את אחינו הפלסטינים. לכן אנחנו מחויבים להגן על אחינו", אמר מוכתר רובו אבו מנסור, אחד ממפקדי התנועה.

בעקבות קריאה של הארגון הפגינו מאות סומלים נגד ישראל לאחר תפילות יום השישי בבירה בנירה מוגדישו. "הם הורגים את אחיכם המוסלמים ואת אחיותיכם ומונעים מהם להתפלל במקומות הקדושים לאללה", קרא בכיר א־שבאב, שיח' פואד מוחמד שנגולה, וההמונים השיבו לו: "להשמיד את ישראל, בעזרת האל".¹⁴ אחד המפקדים הנערצים של הארגון הסומלי היה פעיל אל־קאעידה הקנייתי צאלח עלי צאלח נבהאן שמילא תפקיד מרכזי בהוצאתם אל הפועל של שני הפיגועים נגד יעדים ישראליים במומבסה בנובמבר 2002 (15 הרוגים, 3 מהם ישראלים). נבהאן גם שיגר טיל קרקע-אוויר (מסוג SA-7) לעבר מטוס ארקיע בשעת המראתו מנמל התעופה הבינלאומי של מומבסה, אולם הטיל החטיא את מטרותיו. את נבהאן חיסלו ב־2010 כוחות אמריקניים שפעלו באזור.

במאי 2010 עצרו גורמי ביטחון בישראל חוליית טרור בנצרת שחבריה הזדהו עם הג'יהאד העולמי ורצחו נהג מוניית. שניים מחברי החוליה טסו לאתיופיה וניסו לעבור את הגבול לסומליה ולחבור לארגון א־שבאב, אך הדבר לא עלה בידיהם, והם עברו לקניה - שם נעצרו והוסגרו לישראל.¹⁵

סיכום

המערכה בזירה הסומלית מכילה רבים ממרכיבי המערכה האסימטרית המוכרים לישראל מעימותים דומים בזירה הלבנונית ובזירה הפלסטינית. זאת על אף ההבדלים המהותיים באופי של זירות הפעולה, באויב ובנסיבות המדיניות.

נראה שקניה לא למדה מניסיונות ההתערבות הקודמים בסומליה - של ארה"ב ושל האו"ם ב־1993 ושל אתיופיה בשנים 2006-2009 - ויצאה למהלך שבו רבים היו הסיכונים להסתבכות ארוכה ועקובה מדם בזירה הסומלית. צבא קניה, שיכולותיו הצבאיות עדיפות על אלה של ארגון א־שבאב - בין היתר משום שהארגון נתון ללחץ צבאי בכמה חזיתות - לא נדרש עד כה להתמודדות משמעותית עם האויב, והמבחן העיקרי עוד לפניו.

עם זאת יש לציין שקניה נערכה באופן ראוי לציון להתמודדות עם המאפיינים המורכבים של העימות האסימטרית - בעיקר בתחום

המערכה בסומליה, הפיגועים בקניה ואמצעי הסיכול שנוקטים כוחות הביטחון הקנייתיים הביאו להגברת המתיחות בין האוכלוסייה הקנייתית לבין מיעוט הסומלי הגדול יחסית שחי בקניה

קניה לרבות בבירה ניירובי ובערים מומבסה ובגריסה. בפיגועים האלה, שמרביתם נעשו באמצעות השלכת רימונים לעבר אתרים הומי אדם (כמו כנסיות, מועדונים ותחנות אוטובוס) נהרגו ונפצעו עשרות בני אדם.

כוחות הביטחון של קניה הצליחו לסכל כמה פיגועים ולעצור פעילים של ארגון א־שבאב, אך מסע הטרור עידר את תחושת הביטחון בקרב תושבי קניה, פגע בתירות ונוצל על ידי האופוזיציה במדינה לניגוח הממשלה.

המערכה בסומליה, הפיגועים בקניה ואמצעי הסיכול שנוקטים כוחות הביטחון הקנייתיים הביאו להגברת המתיחות בין האוכלוסייה הקנייתית לבין מיעוט הסומלי הגדול יחסית שחי בקניה. ארגון א־שבאב היה פעיל עוד לפני המתקפה הקנייתית בקרב האוכלוסייה הזאת וגייס ממנה תרומות ואף מתנדבים שלחמו בשורותיו בסומליה. לפיכך רואים קנייתים רבים באוכלוסייה הזאת גיט חמישי ואיום על ביטחון המדינה. המעצרים והלחץ הגובר על האוכלוסייה הזאת עלולים להגביר את המתיחות הפנימית בקניה גם בין נוצרים למוסלמים (שאינה סומלים) ולהעמיק את המשבר במדינה.

יחסי ישראל-קניה והמלחמה בטרור האסלאמי

מזרח אפריקה בכלל וקניה בפרט היו מוקד לפעילות אל־קאעידה נגד מטרות אמריקניות (פיצוץ שגרירות ארה"ב בקניה ובטנזניה ב־1998) וישראליות (פיגוע נגד קבוצת תיירים מישראל במלון פרדייז במומבסה וניסיון להפיל מטוס ארקיע שהמריא ממומבסה

ח"כ דני דנון בפגישה עם נשיא דרום-סודאן בכירה ג'ובה | נוכח השינויים המתחוללים במזרח התיכון, ובכללם התחזקות התנועות האסלאמיות במרחב שבו שוכנת ישראל, עליה לנסות לבסס קואליציות חדשות עם מדינות מזרח אפריקה שגם להן יש אינטרס לבלום את האסלאם הרדיקלי ואת הטרור שהוא מחולל

הניסיון העשיר של ישראל בהתמודדות עם ארגוני טרור אסלאמיים בעימותים אסימטריים יכול לסייע רבות למדינות האלה במאבקהן בטרור האסלאמי מבית. הביקורים של ראשי קניה, אוגנדה ודרום סודאן בישראל יכולים לשמש צעד ראשון בתהליך שיוביל לגיבוש קואליציה חדשה במזרח אפריקה בכלל ובקרב אפריקה בפרט.

המדיני להשגת הלגיטימציה ולקרב התקשורת - ונוחלת לפי שעה הישגים בתחומים האלה.

קניה עומדת בפני אתגרים משמעותיים גם בתחום הטרור מבית, שכן ארגון א־שַבַּאב ותומכיו מנסים לפגוע "בבטן הרכה" של קניה - בעומק שטחה.

להקמת האוטונומיה אזניה כדי שתשמש רצועת ביטחון בעבור קניה עלולות להיות משמעותיות מרחיקות לכת על מכלול היחסים המורכב בזירה הסומלית: מהלך כזה עשוי להתקל הן בהתנגדות של ממשלת סומליה והן בהתנגדותם של גורמי כוח נוספים בסומליה ומחוצה לה.

המערב, ובכלל זה ישראל, צריך לבחון את העימות שמתחולל בסומליה במסגרת העימות הרחב בין האסלאם הרדיקלי - שהולך וצובר כוח - לבין הכוחות הפרגמטיים שהם בעלי הברית של המערב. חולשתה של ארה"ב (שבאה לידי ביטוי בנסיגה מעיראק ובעתיד גם מאפגניסטן) ו"האביב הערבי" תרמו לעלייה חסרת תקדים בכוחו של האסלאם הרדיקלי. במזרח אפריקה ובעיקר בקרב אפריקה, החולשת על נתיב השיט האסטרטגי מהמפרץ הפרסי לים התיכון, מתחולל מאבק מר בין האסלאם הרדיקלי (בסודאן, באריתריאה ובסומליה) לבין המדינות הנוצריות הפרו מערביות (דרום סודאן, אתיופיה, קניה ואוגנדה), אשר גם בשטחיהן חיים מיעוטים מוסלמים גדולים העלולים להיות מושפעים מתוצאות העימותים האלה.

נוכח השינויים המתחוללים במזרח התיכון, ובכללם התחזקות התנועות האסלאמיות במרחב שבו שוכנת ישראל, עליה לנסות לבסס קואליציות חדשות שיהיו משקל-נגד לשינויים האסטרטגיים שמסכנים אותה. הן לישראל והן למדינות מזרח אפריקה יש אינטרס לבלום את האסלאם הרדיקלי ואת הטרור שהוא מחולל. האינטרס המשותף הזה יכול לשמש בסיס משמעותי לבניית קואליציה אסטרטגית חדשה באזור.

הערות

1. Shaul Shay, **Somalia Between Jihad and Restoration**, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey, 2008
2. שם
3. Paul Cruickshank, **Kenya's High Stake Shabaab Offensive**, CNN, October 24, 2011
4. מאיה לקר, "ראש ממשלת קניה לה'ארץ': זה"ל מאמן את חיילינו בלוחמה בטרור", **הארץ**, 18 בנובמבר 2011
5. שם
6. **Air strike hits empty Somalia Red Crescent centre**, Reuters, December 10, 2011
7. Bernard Momanyi, Human Rights Watch (HRW): Kenyan forces abusing civilians near Somalia, January 12, 2012, www.capitalfm.co.ke/news/2012/01/hrw-kenyan-forces-abusing-civilians-near-somalia
8. Doctors Without Borders, **Dadaab's Briefing Paper: Back to Square One**, February 16, 2012, www.doctorswithoutborders.org/publications/article.cfm?id=5774&cat=special-report
9. דיוויד סמית, "המיליציה האסלאמית בסומליה" - עכשיו בטוויטר", **הארץ**, 23 בפברואר 2012, www.haaretz.co.il/captain/net/1.1593134
10. שם
11. שם
12. Al Shabaab threatens Kenya revenge attacks, **Daily Nation**, October 17, 2011, <http://allafrica.com/stories/201110172260.htm>
13. המורדים בסומליה מאיימים על ישראל, www.nrg.co.il/online/1/ARTI/961/017.html
14. שם
15. Eli Ashkenazi, "Israeli Arabs inspired by Global Jihad charged with taxi driver murder", **Haaretz**, June 28, 2010, www.haaretz.com/news/national/israeli-arabs-inspired-by-global-jihad-charged-with-taxi-driver-murder-1.298736

